

Daugiaperspektyvės istorijos rašymas. Gairės

ERASMUS+ projektas: Daugiaperspektyvumas suaugusių lavinime naudojantis Baltijos jūros regiono istorijos pavyzdžiu (2017-2019)

Autoriai: Jörg Hackmann, bendradarbiaujant su Nikita Andrejevs, Anne Brædder, Anders Frøjmark, Claudia Günther, Juhan Kreem, Mati Laur, Anne Sørensen, Valdis Teraudkalns

Turinys

1. Įžanga: Europos istorija ir daugiaperspektyvumas	2
2. Kas yra daugiaperspektyvė istorija?	3
i. Teoriniai aspektai	3
ii. Didaktiniai aspektai	5
iii. Daugiaperspektyvumo bruožai	6
iv. Daugiaperspektyvumo kritika	6
3. Daugiaperspektyvumas Baltijos jūros regione.....	7
i. Nacionalinių požiūrio taškų peržengimas	7
ii. Baltijos perspektyvos	8
a. Daugiaetniškumas ir migracija.....	8
b. Postkolonialinės perspektyvos	9
c. Balso suteikimas nematomoms grupėms	9
d. Herojai, aukos, kaltininkai ir stebėtojai XX amžiaus istorijoje.....	9
e. Pokonfliktinė perspektyva.....	10
f. „Tikrų“ ir „netikrų“ faktų atskyrimas	11
4. Baltijos jūros regiono įvardinimas	12
5. Kaip naudoti daugiaperspektyvumą Baltijos regiono istorijoje?.....	12
i. Tikslinės grupės	12
ii. Rinktiniai pavyzdžiai	12
a. Baltijos atminties vietos	12
b. Esminiai Baltijos istorijos bruožai	13
6. Išvados	14

1. *Ižanga: Europos istorija ir daugiaperspektyvumas*

Europietiško esmės Europos istorijoje yra tautų ir sienų istorija – tokią, atrodytą paradoksaliai išvadą, galima daryti iš įvairių Europos tautų žymiausių istorikų, tokių kaip Oskaro Haleckio, Hermanno Heimpelio ir Krzysztofo Pomiano, tyrinėjusių įvairius XX a. periodus, darbų.¹

Jeigu mes sutinkame su šia idėja, mes turėtume daryti išvadą, kad Europa – nepaisant to, ar laikytume ją politiniu projektu ar geografiniu vienetu, negali būti įsivaizduojama nepastebint jos gyventojų, visuomenių ir kultūrų įvairovės bei konfliktų kupiną jos istorijos pobūdį. Tuo pat metu Europa kaip koncepcija yra charakterizuojama kaip vienybės įvairovėje idėja – *e pluribus unum*. Ši vienybė identifikuojama daugelių būdų: geografiškai per įtraukos ir kitinimo strategijas; politiškai – per laisvės, demokratijos, teisinės valstybės, lygybės, galios pusiausvyros, taikos ir kultūriškai – per racionalumo ir sekuliarizmo nuostatas. Tačiau šie apibūdinantys elementai negali būti taikomi nepabrėžiant jų procesinio, utopinio ir apeliacinio pobūdžio: tad Europa visada yra „kuriamą“ ir „statomą“ – ir pastaruoju metu ji pradeda ginčyti. Todėl Europos kaip koncepcijos ar projekto supratimas reikalauja istorinės prieigos, ir tai suponuoja nuolat besikeičiantį šios koncepcijos pobūdį.²

Tai mus sugrąžina prie ižanginio teiginio. Iš Europietiškos perspektyvos sienos ir tautos pirmiausiai atrodo susijusios su konfliktais, dezintegracija ir kitinimo procesu. Be to, sienos ir tautos yra ilgainiui vis dažniau laikomos „išrastomis“, „įsivaizduojamomis“ ar „sukonstruotomis“, tai reiškia, kad nėra tokių dalykų kaip natūralių sienų ar tautų kaip belaikių visuomenių karkasų. Priešingai, vidinės ir išorinės Europos sienos yra ne tik įvairių konfliktų židiniai, bet ir vietos kontaktams, peržengiantiems sienas. Turint tokį vaizdą yra daug mažiau paradoksalu, kad Europos istorija negali būti atskirta nuo jos tautų istorijos. Tautos yra pamatinė Europos struktūra nuo Viduramžių iki šių dienų.³ Tačiau Europos istorija yra daugiau nei priedas nacionalinėms istorijoms, nes ji turi įvertinti tautų tarpusavio taikias ir konfliktiškas sampynas. Iš to seka, kad Europos istorija gali būti įsivaizduojama tik per daugiaperspektyvumo perspektyvą, ką matome iš mokslinės diskusijos apie Europos istorijos vadovėlius nuo XX a. 10 dešimtmečio.⁴

Įtampa tarp to kaip suprantama Europa ir jos tautos, nėra prabėgusios praeities problema, dėl kurios šiuolaikinės visuomenės turėtų nesijaudinti. Priešingai, mūsų visuomenės supratimas yra sukurtas ne tik iš dabarčiai aktualių interesų, jis taip pat yra paremtas kartu sutartomis ir bendromis praeities interpretacijomis. Šiame vis stiprėjančių nacionalistinių diskursų fone, visuomenės atitrūkimas nuo praeities gali atverti duris tendencingumui, kuriam nebesvarbūs faktai. Mūsų Europos ir Europos vienybės sampratos negali būti paremtos vien dabartiniais ir greitai kintančiais interesais. Racionaliai paremta Europa kaip bendrų vertybių bendruomenė, buvo ir bus sugretinama su jos vykdomos

¹ P.vz.: Oskar Halecki, *The Limits and Divisions of European History* (London; New York, Sheed & Ward 1950); Hermann Heimpel, *Der Mensch in seiner Gegenwart* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1954); Krzysztof Pomian, *Europa und seine Nationen* (Berlin: Wagenbach, 1990) – taip pat prancūziškuose ir lenkiškuose leidimuose.

² Palyginimui, „Eurocentrizmo“ ir „Vakarų civilizacijos“ kritika: Norman Davies, *Europe. A History* (London: Pimlico, 1997).

³ Moksliniai debatai apie Europos tautas yra suformuoti kontraversijos tarp primordialistų ir konstruktyvistų. Iš šių plačių debatų verta pažvelgti į diskusiją tarp Anthony D. Smith ir Ernest Gellner: *The Nation: Real or Imagined? The Warwick Debates on Nationalism*, in: *Nations and Nationalism*, 2:3 (1996), 357-370.

⁴ Frédéric Delouche, ed., *Das Europäische Geschichtsbuch: Von den Anfängen bis ins 21. Jahrhundert* (Stuttgart: Klett-Cotta, 2011) (first French ed. 1990); taip pat verta pažvelgti straipsnius, paremtus Europos istorijos mokytojų asociacijos EUROCLIO, Europos Tarybos ir Körber fondo duomenimis.

politinės praktikos nenuoseklumu. Taigi, Europos kūrimas turi turėti istorinį pagrindą. „Europa be istorijos,“ kaip teigė prancūzų istorikas Jacques Le Goff, „būtų tik vargšas našlaitis.“⁵

Ginčai dėl to kas yra konkrečiai europietiško Europoje, reikalauja žvelgti į istoriją. Žvelgiant šia kryptimi, pirmiausiai susidursime su įvairiais nacionalizmais, kurie nuo XIX amžiaus užgožia istoriškai ir kultūriškai paremtą Europos identiteto vystymą. Šiame fone, daugiaperspektyvumas buvo siūlomas kaip tinkamas būdas imtis Europos istorijos ar transnacionalinės istorijos apskritai. Baltijos jūros regionas ilgus dešimtmečius buvo naudojamas kaip tyrimų laukas, kuriame šios idėjos buvo diskutuojamos ir pritaikomos praktikoje.

Todėl, mes teigiame, kad skatinamas susidomėjimas Baltijos regiono istorija neprikelia praeities šmėklų, kaip kai kurie bando teigti, bet gali padėti paskatinti apmąstymus apie savo identitetą, kuris peržengia vienos tautos (valstybės) ribas. Tai yra ne tik siekiamas rezultatas tiems, kurie moko istorijos mokyklose ar universitetuose, ar skatina istorijos pažinimą neformalaus lavinimo kontekstuose, bet tuo pat metu yra būtinas politinio lavinimo elementas, kuris leidžia sustiprinti Europos kultūrinę darną.

Tolesniuose skyriuose aptariame daugiaperspektyvumo koncepciją ir žvelgiame į temas kuriose daugiaperspektyvumas yra aktualus kalbant apie Baltijos jūros regiono istoriją. Galiausiai pateikiame patarimų kaip įdiegti daugiaperspektyvumą diskutuojant apie istoriją.

2. Kas yra daugiaperspektyvė istorija?

Daugiaperspektyvę istoriją mes matome kaip prieigą prie istorijos supratimo keturiais lygmenimis: didaktinę koncepciją, atminties tyrimų kryptį, tarptautinių istorijos vadovėlių tyrimų kryptį bei svarbų neformalaus istorijos pažinimo projektų aspektą.

i. Teoriniai aspektai

Daugiaperspektyvumas yra istorijos dėstymo koncepcija kuri turėjo pradžią XX a. 7-8 dešimtmečiais Vakarų Vokietijoje, bet nuo to laiko buvo perkelta į transnacionalinius kontekstus.⁶ Daugiaperspektyvumo samprata yra paremta bendra įžvalga, kad nėra vienos visuotinai priimtinos tiesos. Priešingai – kiekvienas asmuo turi savo įvykių supratimą, kuris yra nulemtas asmeninių patirčių. Panašų argumentą galima daryti ir apie grupes. Verta pastebėti, kad daugiaperspektyvumas yra fundamentali priemonė tiriant ir artėjant prie tiesos, pavyzdžių byloje teisme. Geros žurnalistikos bruožas yra apčiuopti skirtingus originalius pasakojimo tonus, kurie leidžia sukurti patį labiausiai tikslų įvykio paveikslą.

Atminties studijos, kurios tapo vis populiarensnės tarptautinėse mokslinėse diskusijose kultūros, istoriniuose, sociologiniuose ir politikos moksluose prasideda nuo įžvalgos, kad įvykiai ir jų raida yra atsimenami skirtingai, tiek individų, tiek socialinių grupių ir jų išraiškos keičiasi bėgant laikui. Tradicinė nuomonė kad istorija (mokslinės historiografijos prasme) jungia, bet atmintis skiria žmones, nes pastaroji yra paremta individų atsiminimais, kuriems trūksta istorinių tyrimų žinių, pastaruoju metu tapo kritinės diskusijos objektu. Pagrindinė problema yra, kad viena vertus,

⁵ Iš redaktoriaus įžangos į knygą *The Making of Europe* (Oxford: Wiley-Blackwell, 1995-2010).

⁶ Bodo von Borries, 'Multiperspectivity' – Utopian Pretension or Feasible Fundament of Historical Learning in Europe?, in: *History for Today and Tomorrow. What Does Europe Mean for School History?*, ed. Joke van der Leeuw-Roord, Jörn Rüsen (Hamburg: Körber-Stiftung, 2001), 269-295; Robert Stradling, *Multiperspectivity in History Teaching: A Guide for Teachers* (Strasbourg: Council of Europe, 2004).

istoriografija yra paremta socialinėmis, politinėmis ar nacionalinėmis perspektyvomis, kurios sukuria skirtumus. Kita vertus, ginčai apie kolektyvines atmintis dažnai įtraukia siekį sukurti ar skatinti praeities vaizdą, kuris nekeltų nesantaikos, kūrimą. Tokiame kontekste atminties studijos gali naudotis daugiaperspektyvumo koncepcija.

Daugiaperspektyvumas tarptautiniuose debatuose apie istorijos vadovėlius yra susietas su būdais įveikti nacionalistines priešpriešas, kai po Pirmojo pasaulinio karo istorijos mokymas buvo įvardintas kaip reikšminga sritis, kurioje reikia įveikti nacionalistinius priešo stereotipus. Po Antrojo pasaulinio karo, tarptautiniai vadovėlių tyrimai buvo vystomi, ir pastaraisiais metais, pradėjo teikti ne tik transnacionalines rekomendacijas vadovėliams, bet ir tarptautines mokymo priemones, kurios gali būti naudojamos nacionalinėse mokyklų sistemose. Transnacionalinės daugiaperspektyvinės priegios aktualumas geriausiai gali būti suprastas nagrinėjant „Europos istorijos“ vadovėlį, kuris atsirado kaip privati iniciatyva XX a. 9 dešimtmetyje ir buvo išverstas į daugelį kalbų. Šio vadovėlio pirmojo leidimo vertimai atskleidė, kaip jau yra pastebėta ne kartą, reikšmingus nacionalinius skirtumus.⁷ Taigi, galima daryti išvadą, kad Europos istorija yra ne tiek paremta viena autoritetingu didžiuoju pasakojimu, bet kuriasi pirmiausiai per besiskiriančių nacionalinių naratyvų tarpusavio sąveiką. Panašiai galima teigti ir apie „Baltijos valstybių istorijos“ publikaciją.⁸ Kadangi šie projektai daugiausiai buvo pradėti XX a. 10 dešimtmetyje, galima teigti, kad pagrindinis tikslas diskutuoti apie Europos istoriją kaip apie pagrindą bendrai Europos ateičiai pralaimėjo vis labiau nacionalinėms ir euroskeptiškomis tendencijoms. Grįžtant prie mūsų įžanginio teiginio, pastebėtina, kad būtų klaida vystyti „išvalytą“ harmoningos Europos vaizdinį, nes jis lengvai dekonstruojamas kaip politinė ideologija. Todėl, poreikis debatams apie Europos istoriją atrodo esantis net labiau būtinas nei jis buvo „Euroforijos“ metais po 1989 metų.

Dar prieš 1989 metus būta bandymų sukurti Europos istorijos vadovėlį ir diskutuoti europietišką istorijos sampratą. Diskusijas apie tarptautinius vadovėlius buvo pirmiausiai nulemtos dvišalių bandymų (prancūzų-vokiečių ar vokiečių-lenkų istorijos). Ilgainiui ši struktūra buvo išplėsta – vietoje dvišalių buvo imtasi europinių užmojų. Tam galima pateikti Vokietijos-Lenkijos istorijos vadovėlio projekto pavyzdį, kuris galiausiai virto vadovėliu „Europa – mūsų istorija“.⁹

Tarptautinės medžiagos istorijos mokymui kūrimas atskleidžia dar dvi problemas. Pirmiausiai, istorijos dėstymo programos reikšmingai skiriasi tarp valstybių, ypač kiek jos aptaria XX amžiaus istoriją. Antra, tarptautinės medžiagos naudojimas reiškia komplikuoatą tos medžiagos atestavimo procesą, kurį vykdo šalies atsakingos institucijos, kurios remiasi skirtingais nacionaliniais reikalavimais ir sprendimų priėmimo procesais. Šią problemą Europos istorijos mokytojų asociacija EUROCLIO yra įvardinusi kaip reikšmingą iššūkį.¹⁰ Stebint mokymo praktikas universitetuose, galima stebėti kitokį vaizdą, dėl to kad juose nėra privalomo dėstomos medžiagos kanono, net nacionaliniu švietimo institucijų lygmeniu, į kurį būtų galima atsiremti, kad įdiegti daugiaperspektyvinį požiūrį į Europos istoriją. Dėl tokio konteksto, šio projekto pagrindu buvo

⁷ Joke van der Leeuw-Roord, A Textbook for Europe: Could the ‘History of Europe’ Avoid the Traditional European Mirror of Pride and Pain?, in: Internationale Schulbuchforschung 18:1 (1996), 85-95. Jan M. Piskorski, Europejska Historia Europy, in: Ex Libris (Supplement to Życie Warszawy) 59 (1994).

⁸ Zigmantas Kiaupa et al., The History of the Baltic Countries (Tallinn: Avita, 2002); Geschichtsbild in den Ostseeländern 1990: Bericht eines Seminars von das Schwedische Zentralamt für Universitäts- und Hochschulwesen und Finnlands Unterrichtsministerium in Hanaholmen, Helsinki, in 1990 veranstaltet [sic] (Stockholm; Helsinki: Universitets- och högskoleämbetet, Undervisningsministeriet, Finland, 1991).

⁹ Europa. Unsere Geschichte (Wiesbaden: eduversum, 2016-); Europa. Nasza Historia (Warszawa: WSiP, 2016-).

¹⁰ Joke van der Leeuw-Roord, A Common Textbook for Europe? Utopia or a Crucial Challenge?, in: Geschichtslernen – Innovationen und Reflexionen: Geschichtsdidaktik im Spannungsfeld von theoretischen Zuspitzungen, empirischen Erkundungen, normativen Überlegungen und pragmatischen Wendungen. Festschrift für Bodo von Borries, ed. Jan-Patrick Bauer, Johannes Meyer-Hamme, and Andreas Körber (Herbolzheim: Centaurus Verlag & Media, 2008), 43-59.

pasirinktas neformalusis suaugusių švietimas. Tačiau tai nereiškia, kad institucijos iš universitetų sektoriaus negali vaidinti lemiamo vaidmens šiame projekte.

Verta paminėti, kad interneto projektai yra įtraukti į neformaliųjų projektų imtį. Jie gali suteikti galimybę pateikti istoriją labiau atviru būdu, be vyraujančio naratyvo, ir mažiau suvaržyti autoritetingų mokymo programų, bet veikiau atverti diskusijas paremtas daugelio požiūrio taškų principų. Labiau detalizuoti aspektai bus aptarti kitame skyriuje.

ii. Didaktiniai aspektai

Daugiaperspektyvumo koncepcija buvo išvystyta istorijos didaktikos kontekste. Vokiečių kalbos žodyne daugiperspektyvumas yra apibrėžtas kaip „istorinės reprezentacijos forma pamokoje, kurioje istorinis faktas yra pristatomas iš kelių, bent dviejų į įvykius įtrauktų ir jų paveiktų savo laikmečio asmenų, kurie atstovauja skirtingas socialines pozicijas ir interesus“.¹¹

Naudojant skirtingas perspektyvas istorijos mokymo procese siekiama ne tik nupasakoti istorinius įvykius, bet ir parodyti šių įvykių ir jų įtakos žmonėms pasekmes. Daugiaperspektyvumas turi potencialo parodyti, kad istoriniai įvykiai yra visada sąlygoti žmonių veiksmų. Kiekvienas istorinis įvykis vyksta dėl sprendimų, kuriuos darė žmonės remdamiesi jų konkrečiu metu turima informacija. Todėl, sprendimo kokybė priklauso nuo informacijos kokybės. Sprendimai yra paremti įsitikinimais, ir, kartais, norais ir baimėmis. Jei suprasime žmonių, kurie buvo atsakingi už sprendimus, nulėmusių istorinius įvykius, biografijas, tada suprasime pačius įvykius. Remdamiesi šiomis esminėmis žiniomis, galime atpažinti, apmąstyti ir įveikti išankstines nuostatas, ir padaryti išvadas, tinkamą dabarčiai.

Be jokios abejonės istorinių įvykių supratimo sudėtingumas didėja jei įtraukiami papildomi požiūrio kampai. Tad kyla klausimas - kaip pristatyti įvykį iš skirtingų perspektyvos taškų neužverčiant besimokančiųjų per dideliu informacijos kiekiu? Daugiaperspektyvumo aktualumas gali būti iliustruojamas gerais pavyzdžiais, kurie, pageidautina, yra kažkaip susiję su besimokančiais. Tikslas yra priversti besimokančius suprasti, kodėl verta dėti didesnes pastangas. Daugiaperspektyvumas gali būti įdiegtas pasirenkant papildomas perspektyvas kurios būtų išsamiai aptariamoms. Šios perspektyvos turi suteikti svarbią papildomą informaciją apie istorinį įvykį. Be to, turėtų būti pateikiama medžiaga apie papildomas perspektyvas, kuriuos susidomėję mokiniai galėtų skaityti savanoriškai. Alternatyviai, mokytojas gali duoti užduotį pasirinkti vieną perspektyvą, Kitu atveju, mokytojas gali duoti užduotį pasirinkti vieną iš perspektyvų, parengti darbą jos tema ir pristatyti ją būsimoje pamokoje ar paruošti prezentaciją, video įrašą ir t.t. ir įkelti ją į mokymosi platformą. Šiuo atveju kiti besimokantieji turi peržvelgti savo kolegų paruoštą medžiagą mokymosi platformoje, ir pasiruošti išsamiai diskutuoti apie ten pristatytas perspektyvas būsimame užsiėmime (vadinamoji „atvirkštinė klasė“). Šaltinių paruošimą gali sekti klausimai: kas, kaip, kada, kur, kodėl. Svarbu ne tik pristatyti skirtingas perspektyvas, bet ir jas aptarti, ir apmąstyti savo įvykio supratimą iki pamokos ir kaip jis pasikeitė įtraukus papildomas perspektyvas.¹²

Norėdami praturtinti požiūrio taškų spektrą mokinių galima paprašyti sukurti šaltinių iš istoriškai „tylių“ visuomenės grupių, tokių kaip vergai, valstiečiai ar darbininkai. Šios grupės dažnai neturėjo galimybių užrašyti savo mintis ir nuomones, taigi yra palikę nedaug šaltinių. Įsikūnydami į vienos šių grupių narių atstovų vaidmenį ir sukurdami šaltinį (pvz. dienoraščio įrašą) besimokantieji

¹¹ Entry ‚Multiperspektivität‘, in: Wörterbuch Geschichtsdidaktik, ed. Ulrich Mayer, Hans-Jürgen Pandel, Gerhard Schneider, Bernd Schönemann (Schwalbach/Ts.: Wochenschau-Verlag, 2014), 143-144.

¹² Multiperspektivität‘, in: Handbuch Methoden im Geschichtsunterricht, ed. Ulrich Mayer et al. (Schwalbach/Ts.: Wochenschau-Verlag) 2016, 65-77.

susitapatina su šia grupe. Tai gali kelti pradinį susierzinimą, bet taip pat gali sukurti empatiją, ir didesnį mokymosi proceso pažinimą. Be abejonės, daugiaperspektyvumas gali būti realizuotas keliais skirtingais būdais. Tačiau kiekvienas jo įgyvendinimas turi tą patį tikslą: išvalga, kad greta didžiojo naratyvo, yra kitas požiūrio taškas ir galbūt net daugiau negu vienas.

Daugiaperspektyvumas yra sukuriamas reprezentuojant ne vieną požiūrį į įvykį (ar artefaktą, kuris pažymi šį įvykį) bet keletą. Šios kitos perspektyvos gali kilti iš žmonių vaidinančių vaidmenį istorijos moksle, visuomenėje, politikoje, iš mažumų ir asmenų išgyvenančių priespaudą. Jie pažymi skirtingas istorinių įvykių prasmes priklausomai nuo lyties, amžiaus ar kultūrinės aplinkos. Šios perspektyvos gali kilti tiek iš savo šalies, tiek iš kitų šalių. Taigi daugiaperspektyvumas yra holistinė prieiga bandanti stebėti ir suprasti istorinius įvykius per perspektyvų įvairovę platesniame kontekste.

iii. Daugiaperspektyvumo bruožai

Istorijos sričių, kuriose daugiaperspektyvumas atrodo svarbus, apžvalga rodo kad yra didelis kiekis susijusių kritinių temų, kurios turi būti apsvaistytos. Jie yra pateikiami žemiau esančiame sąrašė. Kai kurios iš šių temų plačiau aptariamos vėliau.

- Skirtingos perspektyvos, kurias turi skirtingos valstybės ir tautos.
Tai yra klasikinė problema kai svarstome istorijos vadovėlius, ką mes jau aptarėme anksčiau.
- Nacionalinė ir regioninė perspektyvos.
Ši skirtis referuoja į tuos regionus ar grupes su skirtinga savo istorijos perspektyva, kuri nėra identiška su didžiuoju nacionaliniu pasakojimu. Taip pat, pasienio regionai, kuriems buvo būdinga konfliktų pilna istorija, taip pat turi skirtingas perspektyvas.
- Besiskiriančios perspektyvos tarp daugumų ir mažumų.
Čia mes turime mąstyti ne tik apie nacionalinius ar etninius skirtumus, bet ir apie religinius, kultūrinius ir t.t..
- Besiskiriančios perspektyvos, susijusios su įvairiomis socialinėmis grupėmis, tame tarpe lytimi ir migrantais.
Svarbus aspektas yra suteikti marginalizuotoms grupėms balsą istoriografijoje.
- Postkolonialinės perspektyvos.
Ši problema apibrėžia ne tik užjūrio kolonijas, bet taip pat vidinę kolonizaciją imperijų valdomoje Rytų Europoje.
- Skirtingos perspektyvos, kurias turi aukos ir smurto vykdytojai, konkrečiai Antrojo pasaulinio karo metu.
- Su laiku kintančios perspektyvos žvelgiant į (tolimą) praeitį, ir konkrečiai į praeities konfliktus.
Vikingų įvaizdis, pavyzdžiui, ilgainiui yra denacionalizuojamas ir internacionalizuojamas. Taip pat čia galima pateikti praeities karų inscenizacijų pavyzdį.
- Besikeičiančios perspektyvos paremtos naujomis technologijomis.
- Perspektyvų skirtumas tarp ekspertų, ir visuomenės, žiniasklaidos, politikų ir t.t.

Šių problemų sąrašas gali būti plečiamas ir gali būti toliau sistematizuojamas. Nepaisant to, jis demonstruoja skirtingų požiūrio taškų svarbą ir jų kaitą bėgant laikui.

iv. Daugiaperspektyvumo kritika

Tačiau daugiaperspektyvumas nėra matomas vien tik kaip įtikinama didaktinė koncepcija, bet ir diskutuojamas kritiškai, tiek dėl savo metodologinės prieigos, tiek dėl turinio. Metodologiniai aspektai pirmiausiai atkreipia dėmesį į klausimą ar istorijos mokymas ir istorijos rašymas turi remti

kritinį apmąstymą ar veikiau turėtų perduoti autoritetinę naratyvą. Pastarasis yra ne tik nuolatos veikiantis veiksnys daugumoje nacionalinių programų, kaip pavyzdžiui dabartinė Lenkijos vyriausybės vykdoma „istorijos politikos“ įgyvendinimo nuostata,¹³ bet tai pat buvo kritiškai aptarta Europos istorijos naratyvo kontekste, kas atsispindi Europos Istorijos Rūmų organizuojamose diskusijose Briuselyje.¹⁴ Siejant su tuo, pati idėja apie tai kad galima sukurti nuoseklų Europos istorijos vaizdą yra labai ginčytina. Daugiaperspektyvumas gali remti globalią Europos istorijos perspektyvą, bet atrodo, kad ji dažniau naudojama kaip kontrargumentas tų, kurie palaiko nacionalinių istoriografijų išlikimą, tame pabrėžtinai stiprios Lenkijos pastangos.¹⁵ Šis konfliktas sukūrė argumentus peržengti nacionalistines perspektyvas, ir vietoj jų pateikti post-nacionalistinių Europinių naratyvą.¹⁶ Galima teigti, kad daugiaperspektyvumas yra įvairių ginčų susijusių su istorija ir atminties politika centre.

Kitas daugiaperspektyvumui priešiškas argumentas kalba apie skirtį tarp „tikrų“ ir „klaidingų“ faktų, kurie yra aptariami aktualiame „netikrų naujienų“ kontekste. Čia klausiama ar tikrai klaidinga informacija, tokia, kaip pavyzdžiui: „Baltijos šalys savanoriškai prisijungė prie Sovietų Sąjungos 1940 m.“ gali būti traktuojama vienu iš legitimų požiūrio taškų kai kalbama apie Antrąjį pasaulinį karą. Galima diskutuoti ar skirtis tarp tiesos ir netiesos iš viso yra problema daugiaperspektyvumui. Tačiau atrodo yra būtina atsakyti į šį klausimą dėl stiprėjančių ginčų apie „alternatyvius“ faktus nes jų sklaida gali būti paremta instrumentalizuotais teiginiais apie daugiaperspektyvumą. Tokiu požiūriu, politinė visuomenės laisvių forma (konkrečiai – saviraiškos laisvė) irgi yra aktuali. Dar daugiau, daugiaperspektyvumas gali būti kritikuojamas, nes remia multikultūralizmą tų, kurie laiko pastarąjį neoimperialistine ideologija, kas šiuo metu yra stebima daugelyje Europos visuomenių.

3. Daugiaperspektyvumas Baltijos jūros regione

i. Nacionalinių požiūrio taškų peržengimas

Projekte sąmoningai pasirinkta koncentruotis į Baltijos jūros regioną kaip Europos subregioną. Pirmiausiai, daugiasluksnis nacionalinių istorijų pobūdis, gali būti naudojamas kaip medžiaga vystyti daugiaperspektyvumo modelį. Antra, 30 metų besitęsiančios intensyviai vykstančios diskusijos, gali tapti atramos punktu, kuriuo galima remtis. Vyksta debatai apie „Naująją Hanzą“. Nors debatų metu atsirado skirtingos nacionalinės perspektyvos apie viduramžių pirklių sąjungą, diskusija parodė kad besiskiriančios nuomonės nebūtinai lemia bendro Baltijos jūros istorijos vaizdo atmetimą. Bendrai pasakius, daugelis nacionalinių perspektyvų atskleidžia fundamentalius skirtumus apie tai kaip suprantamos šiuolaikinės visuomenės ir valstybės, taip pat ir skirtumus apmąstant savas istorijas, ypač XX amžiuje. Šie skirtumai suteikia papildomų argumentų, kodėl daugiaperspektyvės Europos istorijos vystymas atrodo ypač perspektyvus šiame regione.

Poreikis daugiaperspektyvei prieigai buvo keletą kartą buvo paryškintas dėl vidinių- metodologinių ir politinių aspektų. Tarptautinių mokymo priemonių vystymas yra tarptautinių vadovėlių tyrimų

¹³ Jan Grabowski, The Holocaust and Poland's 'History Policy', in: Israel Journal of Foreign Affairs 10 (2016), 481-486.

¹⁴ Žr. www.europarl.europa.eu/visiting/en/brussels/house-of-european-history. Muziejaus gidas, priešingai nei teigiama išspausdintoje versijoje, nėra prieinamas internete. Apie muziejaus dieną plačiau žr. http://www.ep.liu.se/ecp_home/index.en.aspx?issue=083.

¹⁵ Žr. ginčus Frankfurter Allgemeine Zeitung tarp Paul Ingedaay ir Pior Ukielski, in: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 6.11. and 2.12. 2017. On the museum, see Andreas Fickers, Kompromissgeschichte, serviert auf dem ‚Tablet‘. Das Haus der europäischen Geschichte in Brüssel, in: Zeithistorische Forschungen / Studies in Contemporary History 15:1 (2018), 173-183.

¹⁶ Konkrečiai Ulrike Guérot ir Robert Menasse. Žr Robert Menasse, Der Europäische Landbote. Die Wut der Bürger und der Friede Europas oder Warum die geschenkte Demokratie einer erkämpften weichen muss (Wien: Zsolnay, 2012).

siekiamybė. Šie projektai yra laikomi galimybe rasti tarpusavio supratimą tarp tautų lygiai kaip yra susitaikymo po konfliktų dalimi.¹⁷

Empiriniai duomenys pabrėžiantys šią siekiamybę yra randami didelio masto tarptautinėje studijoje „Jaunimas ir Istorija“ (1997) apie tautų supratimą jaunimo tarpe, kurią organizavo Körber fondas.¹⁸ Jį iniciavęs Bodo von Borries atkreipė dėmesį į tai kad mokinių susidėmėjimas savo šalies istorija yra stipresnis nei išsamus požiūriu į valstybių kūrimą.¹⁹ Daugelis kitų publikacijų ir pranešimų iš Europos institucijų patvirtina besitęsiantį nacionalinių istorijos perspektyvų dominavimą. Tai yra matoma ir Švedijoje, kur bandymai įdiegti tarptautinius vadovėlius nesulaukė sėkmės.²⁰ Tačiau yra galimybė peržengti nacionalines istorijas, kalbant apie specifines temas ar regionus, kaip pavyzdžiui Ankstyvųjų naujųjų laikų Šiaurės karus ar judėjimus už laisvę Rytų Europoje nuo XX a. 9 dešimtmečio. Taip pat galima atkreipti dėmesį į regionus ir grupes turinčius kitokią perspektyvą į nacionalinę istoriją, kaip Samius Europos Šiaurėje ar latgalius Latvijoje.

ii. Baltijos perspektyvos

Kai kurie iš aukščiau paminėtų aspektų (žr. 2.iii.) yra aptariami tolesnėse pastraipoje. Jie iš dalies paremti skirtingomis nacionalinėmis perspektyvomis ir iš dalies jie koncentruojasi į klausimus, kurie yra aptariami iš skirtingų žiūros taškų remiantis transnacionaline prieiga.

a. Daugiaetniškumas ir migracija

Danijos atveju darbo jėgos ir pabėgėlių migracija leidžia stebėti ir aptarti Danijos nacionalinius naratyvus apie imigrantus ir imigrantų atvykimo į Daniją naratyvus, bei nacionalinius emigracijos ir emigrantų naratyvus tų šalių, iš kurių atvyko šie migrantai. Kitaip tariant, jokios etninės ir tautinės grupės negali būti suprastos nesuvokiant jų naratyvų apie mobilumą, kalbant tiek apie imigraciją, tiek ir apie emigraciją.

Iš Latvijos perspektyvos daugiaperspektyvumas daugiausiai reiškia dėmesio atkreipimą į visas etnines grupes gyvenančias Latvijoje. Kol kas jų istorijos buvo rašomos dažniausiai izoliuotai viena nuo kitos, nerodant bendravimo tarp jų. Prieš Antrąjį pasaulinį karą latviai, rusai ir vokiečiai buvo didžiausios etninės grupės. Be to, žydų, britų, totorių ir kitos bendruomenės turi turtingą istoriją Latvijoje.

Iš Švedijos perspektyvos samiai yra svarbūs. Jie pirmą kartą minimi XI a. istoriniuose šaltiniuose. Jie buvo prekybininkai, tad turėjo daugialypius santykius su kitomis grupėmis. Didėjanti Katalikų bažnyčios ir Šiaurės šalių įtaka tolimojoje Šiaurėje juos pavertė apmokestinimo ir christianizacijos objektai, ir nuo XVI amžiaus jie buvo pirmųjų etnologinių tyrimų objektais. Konfliktai dėl žemės tapo dažnesni XVII a. dėl valstybės finansuojamos kolonizacijos, o vėliau – kalnakasybos. XX

¹⁷ Karina V. Korostelina, Simone Lässig, and Stefan Ihrig, eds., *History Education and Post-Conflict Reconciliation: Reconsidering Joint Textbook Projects*, Routledge Studies in Peace and Conflict Resolution (London: Routledge, 2014); Lily Gardner Feldman, *Germany's Foreign Policy of Reconciliation: From Enmity to Amity* (Lanham, Md: Rowman & Littlefield Publishers, 2012).

¹⁸ Magne Angvik, Bodo von Borries, eds., *Youth and History. A Comparative European Survey on Historical Consciousness and Political Attitudes among Adolescents*, 2 vols. (Hamburg: Körber-Stiftung, 1997).

¹⁹ Bodo von Borries, „Staatsnation“ und „Nationalstaat“. Grenzen und Möglichkeiten multiperspektivischer Betrachtung und relativierender Historisierung, in: *Zwischen Zählebigkeit und Zerrinnen: Nationalgeschichte im Schulunterricht in Ostmitteleuropa*, ed. Robert Maier, *Studien zur Internationalen Schulbuchforschung* 112 (Hannover: Hahn, 2004), 281-315.

²⁰ Vienas toks bandymų: Joonas Ahola, Anders Fröjmark, and Lassi Heininen, eds., *Baltic Region: Conflicts and Cooperation. Road from the Past to the Future* (Tallinn: Ilo, 2004).

amžiuje atsiskleidė nauji senojo konflikto bruožai: ar samiai turi būti asimiliuoti, ar laikomi atskira grupe, su atskirais jiems skirtais įstatymais? Pastaroji perspektyva šiuo metu dominuoja. Samiai turi savo atskiras valstybines organizacijas. Tuo pat metu susidūrimai dėl tradicinių medžioklės ir elnių auginimo teisių kartojasi ir jie dažnai yra sprendžiami teismų. 2017 metais filmas „Sameblod“ šokiravo Švedijos visuomenę niūriu, bet nuo realybės neatitrūkusiū vaizdiniu apie santykius tarp daugumos ir samių mažumos pirmoje XX a. pusėje.

b. Postkolonialinės perspektyvos

Iš Danijos perspektyvos postkolonialinė istorija suteikia galimybę apsvarstyti skirtingą bendros praeities vertinimą. Danija buvo kolonialinė jėga Indijoje, Afrikoje, Karibuose ir Šiauriniame Atlante. Šios praeities vertinimai yra ginčijami ir įtakoti skirtingų nacionalinių perspektyvų. Tradiciškai Danijos historiografija ir viešojo kultūra prisiminė laikotarpį, kai Danijai priklausė Mergelių salos (1672–1917 m.) su nostalgija, prisimindama ir pristatydama idilišką Danijos buvimą tropikuose. Vergijos ir išnaudojimo reikšmė šiuo periodu buvo mažinama. Pastaraisiais metais padaugėjo nuoseklesnio angažavimosi į postkolonialinę prieigą, suteikiant balsą kolonizuotiesiems Danijoje daromuose tyrimuose, viešajame diskurse ir atminties kultūroje. Tuo pat metu aktyvistų grupės iš Mergelių salų pareikalavo oficialaus Danijos atsiprašymo ir nostalgiško kolonizacijos naratyvo pakeitimo. Grenlandija buvo kolonizuota 1721 m. ir nuo tada yra Danijos dalimi. Nuo 1953 m. Grenlandija turi savo Vyriausybę įvairiomis formomis, bet grenlandiečiai vis dar yra Danijos piliečiai. Besitęsiančioje diskusijoje, pirmiausiai, kiek Grenlandija buvo ir yra Danijos kolonija; antra – diskusija apie modernizacijos poveikį ir būtinybę ją supriešinant su tradiciniu gyvenimo būdu; trečia – apie Grenlandijos teisę sudaryti savo tarptautines sutartis (pavyzdžiui, su Kinija); ir galiausiai Grenlandijos galimą nepriklausomybę ateityje bei kalbos ir švietimo klausimus. Regioninės ir nacionalinės perspektyvos reikšmingai skiriasi.

c. Balso suteikimas nematomoms grupėms

Plačiąja prasme balso suteikimas nematomoms grupėms yra aktualus ir daugialypis klausimas. Galima paminėti romų tautos istoriją kaip aktualų pavyzdį. Latviją okupavus nacistams romai, kaip ir kitose Europos valstybėse buvo persekiojami, siunčiami į koncentracijos stovyklas ir žudomi. Sovietiniu laikotarpiu romai buvo beveik nematomi. Romų istorija gali būti naudojama aptarti skirtingus požiūrius į skirtingas daugumos ir mažumos socialines normas.

Lytis yra kitas aspektas, kurį būtina paminėti. Latvijoje moterų padėtis kultūros ir socialinėje istorijoje tapo mokslinių tyrimų objektu tik XX a. 10 dešimtmetyje Tarpsektorinė prieiga gali padėti analizuoti lyties kategorijas sąsajose su etniškumu, amžiumi, religija, socialine klase ir politiniu dalyvavimu. Taip pat galima išskirti klausimus susijusius su LGBT bendruomene. Socialinės erdvės liberalizacija po 1900 metų atvėrė kelius pagrindinei homoseksualų subkultūrai tapti matoma, net jei tai daugeliu atveju reiškė skandalingas žinias ir susikirtimus su teisėsauga. Sovietiniu laikotarpiu LGBT klausimai buvo vėl ignoruojami. Tik dabar Latvijos tyrėjai iš naujo pradeda kreipti dėmesį į šią visuomenės grupę.

d. Herojai, aukos, kaltininkai ir stebėtojai XX amžiaus istorijoje

Diskusija apie aukas ir kaltininkus XX a. istorijoje yra itin sudėtinga ir kelianti daug emocijų visur Baltijos jūros regione. Papildomai šią situaciją komplikuoja ir tai, kaip du „pagrindiniai kaltininkai“, Vokietija ir Rusija elgėsi paskutiniaisiais dešimtmečiais, ir dėl reikalavimo suteikti kompensacijas,

kurias pateikė aukos. Pavyzdžiui, dar 2018 metais Leningrado blokados veteranai ir aukos vis dar laukė finansinės kompensacijos iš Estijos ir Rusijos Vyriausybių. Tačiau klausimas dažnai matomas supaprastintai vien nacionalinių ar etninių sienų kontekste, ir yra ignoruojami vietos kaltininkai iš vienos pusės, ir tuo pat metu – vokiečių ar rusų aukos (kaip pavyzdžiui – asmenys išgyvenę minėtą blokadą). Taigi yra „tautos-aukos“ ir „individai-aukos“, ir šios dvi kategorijos yra skirtingai traktuojamos Vokietijos ir Rusijos. Kai kuriose valstybėse buvimo auka diskursas neapsiriboja vien XX amžiumi, ir 700 metų trukmės baudžios Estijoje klausimas yra vis dar aktualus istoriniame ir politiniame šių laikų diskurse.

Be politinio diskurso apie kolektyvinius kaltininkus ir aukas, kurie apibrėžia debatus daugelyje visuomenių, skirtingos Antrojo pasaulinio karo kultūrinės atmintys vaidina svarbų vaidmenį. Latvijos viešajame diskurse, dvi konkuruojančios datos žymi karo pabaigą – 1945 m. gegužės 8 ir gegužės 9 dienos, kurios tapo įtampos tarp latvių ir rusų bendruomenių simboliu. Įsiklausymas šiuo atveju gali atverti kitą perspektyvą, kuri sumažintų dualizmą kurį stiprina nacionalizmas ir tarptautinė politinė įtampa tarp Vakarų ir Rusijos. Atminties vietos ir paminklų likimas yra įdomus būdas mokytis istorijos, nes tai leidžia parodyti kaip kai kurios atmintys buvo marginalizuotos, o kai kurios tampa dominuojančiomis. Pavyzdžiui, Pergalės paminklas Rygoje, pastatytas vėlyvučiu sovietmečiu yra nuolatinių debatų objektas. Jo vieta rusakalbiams yra skirta pagerbti Raudonosios Armijos pergalę. Kai kurie latvių nacionalistai reikalauja nugriauti paminklą, nes jie mato jį kaip „antrosios okupacijos“ po Antrojo pasaulinio karo ženklą. Sovietmečiu panašūs debatai vyko apie Laisvės paminklą Rygoje, pastatytą XX a. 4 dešimtmetyje. Sovietų valdžia planavo jį nugriauti, bet galiausiai paminklas liko neliečiamas, bet buvo pažemintas greta pastatytos troleibuso stotelės ir jam sukurtas kontrastas – toje pačioje gatvės ašyje pastatyti Sovietiniai paminklai.

Besiskiriančios perspektyvos ginčijamais istoriniais klausimais dažnai pasirodo tarptautiniuose konfliktuose dėl teritorijos, tautybės ir t.t. Danijos atveju, besiskiriantys Vokietijos okupacijos 1940–1945 m. vertinimai turi būti išskiriami, taip pat kaip ir būdas kaip okupacijos naratyvas buvo pakeistas per apytikriai 75 metus nuo karo pabaigos. Pirmaisiais pokario metais buvo stiprus naratyvas pabrėžiantis nacionalinę vienybę tarp politikų, pasipriešinimo kovotojų ir paprastų danų, kurie visi kovojo prieš vokiečių invaziją. Nuo XX a. 8 dešimtmečio tonas tapo kritiškesnis, kvestionuojantis tiek politinį Danijos ir Vokietijos bendradarbiavimą, ir tikrą pasipriešinimo judėjimo įtaką. Pastaruju metu yra klausama ar pasipriešinimo nebūta per mažai, ir ar negalėjo būti daromi kiti pasirinkimai. Taip pat, karas Prūsijos, Austrijos ir Danijos 1864 metais vis dar kursto debatus apie danų savivoką, kaip tautos su agresyvia, militaristine ir galios siekiančia praeitimi, su daugeliu tautybių imperijoje, kontrastuojant ją su maža taikia valstybe su homogeniška populiacija, kurią apibrėžia konsensuso siekimo ir „hygge“ principai.

e. Pokonfliktinė perspektyva

Kaip jau anksčiau minėta, daugiaperspektyvumas pasirodė esančiu svarbiu metodu įveikiančiu konfliktus tarp tautų.²¹ Vadovėlių rašymo komisijos čia vaidina svarbų vaidmenį, su intencija pašalinti negatyvius kitataučių stereotipus, supažindinti su kaimynais ir buvusiais priešais ir jų perspektyvomis apie istoriją. Smurtingų konfliktų pasėkoje, tai įtraukia ir diskusiją apie kolektyvinę atsakomybę. Tokia prieiga yra laikoma reikšmingu žingsniu į susitaikymą tarp tautų, pavyzdžiui Vokietijos–Lenkijos santykiuose.

²¹ Žiūrėkite 18 išnašą ir Thomas Strobel, Transnationale Wissenschafts- und Verhandlungskultur. Die Gemeinsame Deutsch-Polnische Schulbuchkommission 1972-1990 (Göttingen: V&R unipress 2015).

Politiškai, dvišalių istorijos projektų aktualumas buvo paryškintas daug kartų Prancūzijos-Vokietijos ir Vokietijos-Lenkijos susitaikyme, pavyzdžiui Vokietijos Užsienio reikalų ministro Frank-Walter Steinmeierio kalboje Varšuvoje 2016 m. balandžio 19 dieną.²² ESBO pabrėžė kad tarptautinės pastangos yra politinė būtinybė susitaikymo po konfliktų ypač Pietryčių Europoje atveju.²³ Dėl šių priežasčių tarptautiniai debatai apie istorijos kultūras ir mokymą taip pat turi koncentruotis ties politinėmis susitaikymo strategijomis.²⁴

Tokia veikla užsiima ne tik Vyriausybės ir oficialios institucijos, bet iš dalies, nuo XX a. 8 dešimtmečio, jas vykdo per įvairias privačių asmenų ir pilietinės visuomenės organizacijų iniciatyvas. Daugelyje šalių nuo XX a. 10 dešimtmečio susikūrė istorikų komisijos. Tačiau, nacionalinių priešpriešas ne visada pavyko sėkmingai įveikti.

f. „Tikrų“ ir „netikrų“ faktų atskyrimas

Vakarietiška „fakto“ samprata dabartine jos prasme datuojamas nuo mokslinės revoliucijos laikotarpio. Iki tol visi teiginiai buvo remiami klasikinių autorių ar religinių tekstų autoritetu. Po revoliucijos atsirado dvi galimybės – teiginiai galėjo būti remiami įrodymais arba autoritetu. Nors mokslo vystymasis leido daugiau reikšmės teikti faktais pagrindžiamomis žiniomis, autoritetu grindžiami teiginiai iš tiesų nenustojo egzistuoti. Abiejų įrodymo metodų, su aukštesniu autoritetu paremta „tiesa“ ir moksliniais tyrimais, paremtais įrodymais buvo būdingos XX a. autoritariniams režimams. Taigi, šiuo metu mes nepatiriame „po tiesos“ (post-truth) laikotarpio, bet veikiau skleidžiame autoritetais paremtas žinias, kurių daugiau nebeįrodo jokie įrodymai. Individai kuriems nereikia įrodymais paremtų teiginių ilgainiui yra išrenkami į valdžios pozicijas rinkėjų, kurie mąsto panašiai. Tačiau, priešingai nei autoritariniai režimai XX amžiuje bent jau bandė pagrįsti savo teiginius su „sukonstruotais“ įrodymais, pavyzdžiui pakeisdami istorines nuotraukas tam kad paremtų valdžios pasakojamą įvykių versiją. Šiandien atrodo tam nebėra būtinybės. Kontrastas tarp tikrų ir sufabrikuotų faktų iškelia svarbų iššūkį daugiaperspektyvumui. Gali tapti sudėtinga daryti skirtumą tarp viena vertus skirtingo įvykių interpretavimo, kuris turi būti gerbiamas (pvz. okupacija ar Raudonosios Armijos išlaisvinimas po Antrojo pasaulinio karo pabaigos) ir, kita vertus, tokias kontraversijas, kurios paremtos teiginiais kurie neatitinka istorinių įvykių (pvz. Holokausto neigimas).

Pastaroji populistų politikų sėkmė gali iš dalies būti interpretuojama kaip sukilimas prieš „elitą“. Paradoksaliai šis procesas gali būti laikomas demokratijos plėtros Vidurio ir Rytų Europoje išdava. Taigi, galima tikėtis, kad demokratijos mokosi ir galima tikėtis kad rinkėjai koreguos savo sprendimus kai pamatys savo balsavimo rezultata. Tačiau, mažėjantis pasitikėjimas mokslu ir medijomis ir hyper-reliatyvizmas nėra problemos kurios kamuoja vien post-autoritarines visuomenes, bet yra stebimos ir tradicinėse demokratijose. Šiame fone riba tarp daugiaperspektyvumo kaip jį aprašome ir „alternatyvių faktų“ kūrimo turi būti aptarta atskirai.

²² <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/-/280018>.

²³ <http://www.osce.org/sg/98698?download=true>.

²⁴ Robert Maier, Tools in Teaching Recent Past Conflicts: Constructing Textbooks Beyond National Borders, in: Palgrave Handbook of Research in Historical Culture and Education, ed. Mario Carretero, Stefan Berger, and Maria Grever (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2017), 673-695.

4. Baltijos jūros regiono įvardinimas

Ypatingas daugiaperspektyvumo atvejis yra įvairūs vietų ir regionų pavadinimo atvejai. Žinomas faktas kad daugelis vietų turėjo skirtingus pavadinimus istorijos tėkmėje, nebūtinai vien skirtingą rašybą įvairiose kalbose (pavyzdžiui København, Copenhagen, Kopenhagen etc.). Šie skirtumai gali būti paremti skirtingais pavadinimais vietai naudotais skirtingomis kalbomis kalbančių vietos gyventojų, kaip pavyzdžiui skirtingi švediški ir suomiški vietovardžiai Suomijoje, arba vokiški ir estiški ar latviški pavadinimai Baltijos šalyse (pvz. *Reval* ir *Tallinn*, *Dorpat* ir *Tartu*, *Mitau* ir *Jelgava*, ir t.t.). Šiame regione yra stebimi bent du papildomi vietovardžių sluoksniai. Kai kurios vietovės turi papildomus lenkiškus vietovardžius iš laikotarpio, kai šis regionas buvo Abiejų Tautų Respublikos dalimi. Taip pat, yra rusiškų vietovardžių sluoksnis, kurie buvo įvesti dėl politinių motyvų: Jurjevas vietoj Tartu, Kingisepa vietoj Kuressaare, Petrogradas ir Leningradas vietoj Sankt Peterburgo ir taip toliau. Be vokiškų iš vienos pusės ir lenkiškų, lietuviškų, latviškų, estiškų rusiškų vietovardžių iš kitos pusės, legitimumo siekis turi svarbių politinių konotacijų. Pavyzdžiui, vokiškų Štettino (Stettin) ar Gdansko (Danzig) formų naudojimas vietoje lenkiškų buvo interpretuojamas kaip jų teisėto buvimo Lenkijos valstybės dalimi neigimas. Nuo 1989 m. šie ginčai prarado savo politinį aktualumą, tačiau retkarčiais jie vėl įsižiebia.

5. Kaip naudoti daugiaperspektyvumą Baltijos regiono istorijoje?

i. Tikslinės grupės

Pagrindinės tikslinės projekto grupės:

- Mokytojai suaugusių švietimo sektoriuje
- Gidai
- NVO sektorius
- Istorinių žinių platintojai
- Suaugusieji, besidomintys Baltijos jūros regiono istorija

Čia pateiksime vieną konkretų pavyzdį: turizmas tarp Baltijos jūros valstybių yra intensyvus, tad yra nenuostabu, kad miesto gidai gali pasakoti grupei žmonių iš kitų Baltijos jūros regiono valstybių. Kai kurie mieste dirbantys gidai pagal profesiją yra istorikai, tačiau daugelis jų yra lingvistai, kuriems trūksta istorinio konteksto žinių. Turistų grupė labiau priims turizmo gidą, kuris turi žinių apie istorinių perspektyvų skirtumus, kai yra paliečiamos jautrios XX a. istorijos temos. Lankytojai taip pat labiau mėgs gidą, jei jis sugebės surasti asmeninę turistų grupės narių ryšį su vieta, kurią jie lanko.

ii. Rinktiniai pavyzdžiai

Yra daugybė pavyzdžių aptariančių ir paryškinančių daugiaperspektyvumo aktualumą, kurie gali būti aptarti. Kai kurie jų bus aptariami atvejo analizėse. Buvo pasirinktos tik atskiros problemos. Pirmiausiai paminėti keli atvejai susiję su atminties kultūromis, antra, rinktiniai istoriniai fenomenai, kuriems reikalinga daugiaperspektyvė prieiga yra pristatoma detaliau.

a. Baltijos atminties vietos

Bendrai, paminklai yra vieni tinkamiausių pavyzdžių (pavyzdžiui Idstedto liūto pavyzdys Flensburge). Yra daugybė įdomių paminklų viešosiose vietose, kurie atkleidžia skirtingus XX a. istorijos sluoksnius. Konfliktuojantys paminklai, kurie stovi vienas greta kito, rodo vietos istorijos

sudėtingumą. Pavyzdžiui, Taline Maarjamäe memorialinė erdvė, pastatyta sovietiniu laikotarpiu paminėti Rusijos Baltijos laivyno evakuaciją 1918 metais, yra greta vietos, kurioje yra Antrojo pasaulinio karo metu sunaikintos vokiečių karinės kapinės. Estijai atgavus nepriklausomybę, kapinės buvo atstatytos 1998 m., o greta neseniai buvo pastatytas paminklas sovietinių trėmimų aukoms.

Kita vieta su skirtingais istorijos sluoksniais yra mažame Rāpina miestelyje pietų Estijoje. Sovietmečiu paminklai Estijos nepriklausomybės karui (1918-1920 m.) buvo plačiai naikinami ir keičiami sovietiniais paminklais „Didžiojo Tėvynės karo“ aukoms. Vėliau, paminklas Nepriklausomybės kovoms Rāpina miestelyje buvo atstatytas, bet sovietinis paminklas liko, nieko nepakeičiant paminklo tekste.

Taip pat, paminklas skirtas lenkų-sovietų kariniam bendradarbiavimui įveikiant nacistinę Vokietiją Gorzów (anksčiau – vokiškas Landsbergo miestas) buvo pakeistas pridodant taikos varpą, kaip taikos simbolį, lenkų ir buvusių vokiečių vietos gyventojų susitaikymui.

Švedijos liūto statula Narvoje, atnaujinta 2000 metais, yra dar vienas įdomus pavyzdys. Įdomiausia, kad originalus paminklas rodė savo dantis Rusijos kryptimi, ir restauruojant buvo laikoma politiškai korektiška pasukti liūto dantis nuo Rusijos pusės į priešingą, dar dėl to, nes pats paminklas dabar yra arčiau Rusijos sienos. Kitas aspektas, kurį reikia įvertinti šiuo atveju, yra tai, kad paminklo atstatymą užsienio šalyje finansavo Švedija.

1883 m. Lunde buvo pastatytas paminklas, menantis kruviną 1676 m. Lundo mūšį, ir yra pavyzdys mūšio lauko paminklo, kurio tikslas buvo paminėti susitaikymą tarp dviejų kaimyninių valstybių, kurios dažnai kariaudavo viena su kita. Paminklo įrašas skelbia „Tos pačios genties žmonės šioje vietoje kovėsi ir liejo kraują. Šis paminklas buvo pastatytas jų susitaikiusių ainių.“

Be paminklų, istoriniai muziejai yra vietos, kur daugelis perspektyvų gali būti tiriamos ir aptariamoms. To pavyzdys gali būti pradinė Pasaulinio karo muziejaus Gdanske idėja, bet taip pat ir naujoji Vakarų Indijos ekspozicija Danijos Nacionaliniame Muziejuje. Taip pat, įvairūs Baltijos šalių okupacijų muziejai yra įdomios vietos, kur pristatomi kontr-naratyvai sovietinei Baltijos regiono perspektyvai. Dar daugiau, istorinių mūšių rekonstrukcijos, pradedant nuo Žalgirio mūšio 1410 m. iki Antrojo pasaulinio karo, atskleidžia pokyčius anksčiau monolitiškose istorinių konfliktų perspektyvose.²⁵

b. Esminiai Baltijos istorijos bruožai

Viduramžių Baltijos Kryžiaus žygiai yra geras pavyzdys daugiaperspektyvei prieigai ne tik dėl to, kad patys įvykiai yra saugiu istoriniu atstumu. Tačiau, modernių tautų atstovai save identifikuoja su skirtingomis konflikto pusėmis. Baltijos vokiečiui yra lengva save identifikuoti su kryžiuočiu, estui ar latviui, priešingai su prievarta christianizuotu pagoniu. Dar daugiau, pagonis gali būti įsivaizduojamas kaip žiaurus barbaras arba kilnus laukinis; kryžiuotis – kaip priespaudos nešėjas arba civilizuojantis „kultūros nešėjas“ („Kulturträger“). Pats faktas kad vietinės gentys prarado savo laisvę vakariečių feodaliniams užkariautojams yra neginčijamas, lygiai taip pat neginčijama ir tai, kad užkariavimai integravo šias žemes į Vakarų krikščionišką pasaulį su visomis iš to sekančiomis pasekmėmis kultūriniam šio regiono vystymuisi.

Kita Viduramžių Baltijos istorijos tema, Hanzos lyga tapo miestietiškos kultūros pirmavaizdžiu Baltijos jūros regione. Kita vertus, ekonominė vokiečių pirklių ekspansija gali būti suprantama kaip sėkmės istorija, kurią galima pasakoti užjūrio imperijų amžiuje. Tačiau, skandinavams, Hanzos pirkliai atrodė labiau neigiamai, tik kaip užsienio konkurentai. Be to, Hanzos naratyvas turi įtampos

²⁵ Vienas tokių pavyzdžių:: Joerg Hackmann, Let's Play War, directed by Meelis Muhu, produced by Oy-In Ruum (Estonia). 2016. Shown at the ASN 2017 World Convention, in: Nationalities Papers 46 (2018), 333-335.

paties pasakojimo viduje: jie buvo pirkliai ir piratai; godūs tik savo interesais besirūpinantys *peppersacks* ir laisvę mylintys *liikadeelers*, taikūs verslininkai ir sukčiai.

Taip pat tinkama yra ir Reformacijos tema, nes ji vienu ar kitu būdu paveikė visus regionus ir visas valstybes Baltijoje. Religinė reforma buvo įvykdyta skirtingai. Daugelyje vietų miestų elitas buvo imlesnis naujoms idėjoms nei žemdirbiai. Tokie valdovai kaip Gustavas I Švedijoje ar Kristijonas III Danijoje panaudojo religinę reformą tam, kad sustiprintų savo politinę valdžią. Danijoje ir Švedijoje pilietiniai XVI a. karai buvo susiję su Reformacija. Švedijoje katalikas karalius Zigmantas buvo nuverstas pilietinio karo metu 1598 metais. Kadangi Zigmantas buvo ir Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis, šis konfliktas vedė prie žiaurių Švedijos-Lenkijos karų XVII amžiuje. Lenkijoje ir Lietuvoje katalikybė įsitvirtino, nepaisant kalvinizmo įtakos tokių diduomenės šeimų, kaip Radvilos, tarpe. XX amžiuje stipri vietinės katalikybės dvasia prisidėjo prie lenkų ir lietuvių pasipriešinimo sovietinei ideologijai.

Ilgalaikė Reformacijos įtaka yra milžiniška. Viena vertus, vienuolynai ir kitos religinės institucijos, kurie buvo žinių, medicinos ir lavinimo centrai, kurie užtikrino nuolatinius Šiaurės Europos ir likusios žemyno dalies kontaktus, nutrūko. Aukštojo mokslo centrai, kaip Upsalos universitetas buvo laikinai uždaryti, tuo pat metu buvo įkurti nauji universitetai, kaip pavyzdžiui Vilniuje (1579 m.). Intelektualinė bendruomenė anksčiau jungusi visą Vakarų Krikščionybę, su lotynų kalba kaip jos *lingua franca* susilpnėjo, jei ne visai nunyko. Kita vertus, liuteroniškas poreikis teikti fundamentalias religines žinias skatino berniukų ir mergaičių švietimą, kas yra bene labiausiai ilgalaikė Reformacijos pasekmė, kuri taip pat paveikė Katalikišką Europą Kontrreformacijos metu. Reformacija turėjo tik labai nedidelę įtaką Rytų Stačiatikių krikščionybei, bet galima teigti, kad riba tarp Rytų ir Vakarų krikščionybės nėra iki galo aiški.

6. Išvados

Baltijos jūros regiono istorija yra pilna skirtingų požiūrių į istorinius įvykius, kurie įtakojo ir vis dar įtakoja įvairias visuomenės grupes pavyzdžių. Šios skirtingos perspektyvos yra išreiškiamos ne tik rašytinės istorijos forma, bet ir keičiamų gatvių pavadinimų, perkeliamų paminklų ir individualių gyvenimo istorijų pavidalu. Nėra vienos perspektyvos kurios gali patenkinti visas įmanomas nuomones apie šias istorines situacijas. Daugiaperspektyvumas nereiškia būtinybės atsisakyti savo perspektyvos – bet priešingai, poreikį suprasti kad yra kitos perspektyvos. Tačiau svarbu kad daugiaperspektyvumas nereiškia vadinamųjų alternatyvių faktų neparemtų akademiniiais argumentais, priėmimo.

Tiriant įvairias perspektyvas ir jas sukuriančias prielaidas žmonės ne tik supranta apie svarbiausius įvykius, kurie nulėmė Baltijos jūros regiono istoriją, bet ir apie egzistuojančius skirtumus. Todėl, jie sugeba susieti save su skirtingomis perspektyvomis į Baltijos jūros regiono istoriją ir taip išplečia asmens supratimą apie istoriją kaip tokią.